

DE PLAATS VAN OUDERS in de diverse pleegzorgvormen.

Als we concreet bekijken hoe het zit met ouderschap en opvoederschap in verschillende pleegzorgvormen, zien we dat het voor veel ouders niet evident is om hun plek als ouders op te eisen of te vrijwaren.

Voor sommige ouders is het voor een korte of lange(re) tijd moeilijk, zometertijd onmogelijk om als ouders het dagelijkse opvoederschap waar te nemen. Omstandigheden als ziekte, overlijden, gevangenisopname, mentale beperkingen, financiële problemen,... en nog veel meer kunnen hiervan de oorzaak zijn. Maar wat zijn de consequenties? Mensen die tijdelijk niet in staat zijn hun kinderen dagelijks zelf op te voeden en waarvan de kinderen in een pleeggezin worden opgevangen, worden die ook ontslagen van hun andere verantwoordelijkheden als ouder? Of laat het ons omkeren: als ouders het *opvoederschap* uit handen geven (vrijwillig) of als het hen wordt ontnomen (door de jeugdrechter), wil dat dan zeggen dat hen ook het *ouderschap* ontnomen wordt, of dient ontnomen te worden?

Neen, als een kind naar een pleeggezin gaat, worden de ouders niet ontzet uit hun ouderlijke macht. Zij behouden de juridische zeggenschap over hun kind. Ook de existentiële relatie blijft bestaan, want die is onverbreekbaar. Je kunt een kind nooit andere biologische ouders geven; de afstamming verandert nooit. Dat gegeven is ook belangrijk in de identiteitsontwikkeling van het kind.

Wat er wel verandert is de positie die iemand inneemt in het opvoedingsproces. Bij pleegzorg vertrekken we altijd vanuit de pleegzorgdriehoek: kind – ouder – pleegouder. Deze drie componenten zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden, maar het zou fout zijn te beweren dat zij in elke pleegzorgsituatie gelijkwaardig zijn.

We bekijken de mogelijke posities van de ouders in de verschillende pleegzorgvormen. Vooreerst is er het onderscheid tussen vrijwillige plaatsingen en gedwongen plaatsingen. Daarnaast maken we nog het onderscheid tussen gezinsondersteunende plaatsingen, perspectiefzoekende en perspectiefbiedende plaatsingen. De keuze van de vorm is enerzijds afhankelijk van de problematiek die zich stelt en anderzijds van de subsidiërende instantie.

Bij een **vrijwillige plaatsing** - het woord zegt het zelf - gaan de ouders akkoord en 'kiezen' zij voor een pleeggezin omdat zij dat naast hun eigen gezin, voor hun kinderen de beste plaats vinden om op te groeien. Zij beseffen dat zij tijdelijk afstand doen van het dagelijkse opvoeden, en laten dit uit vrije wil over aan het pleeggezin. Echt 'kiezen' is dit bijna nooit; meestal is de gezinssituatie zo moeilijk dat er geen andere keuze meer is. Ook kiezen zij niet naar welk pleeggezin hun kind gaat. De pleegzorgdienst doet een voorstel en organiseert een kennismaking tussen beide ouderparen. Meestal is dat het moment waarop de beide gezinnen afspraken maken wat betreft schoolkeuze, opvoeding, bezoeken en contacten,...

Naargelang de betrokken instantie dragen de ouders al dan niet een deel van de kosten. Als Kind en Gezin bemiddelt, betalen de ouders een ouderbijdrage. Als de maatregel tot stand komt via een Comité Bijzondere Jeugdzorg (CBJ) en past in een preventieprogramma, dan worden de kosten verhaald op de maatschappij (Jongerenwelzijn).

Het is duidelijk dat de eigen ouders hier ook echt ouders blijven en hun ouderschapsbelofte verder nakomen. 'Want', zegt Weterings, 'ieder kind heeft recht op opvoeding'. En het is de plicht van de ouders die kansen te geven aan hun kind. De zorg uit handen geven op een moment dat zij zelf niet aan hun opvoedingsopdracht kunnen voldoen, betekent dat de ouders de verplichtingen verbonden aan het ouderschap, nakomen.

Een goede matching en een uitgebreide voorbereiding zijn onontbeerlijk bij dit soort plaatsingen. De pleegzorgdienst helpt beide partijen om op een vlotte manier en naar ieders tevredenheid te kunnen samenwerken. In geval van discussie volgt een overleg met alle partijen. Maar uiteindelijk zijn het de ouders die verantwoordelijk blijven en ten allen tijde de plaatsing kunnen herroepen. Vaak zien we hier situaties van 'co-ouderschap' ontstaan, waar twee gezinnen samen de opvoedingstaak opnemen. Dialoog en vertrouwen staan hier centraal. Want het is niet evident je kind toe te vertrouwen aan een ander gezin dat je vaak vooraf niet kende. Anderzijds moet het pleeggezin ook bereid zijn rekening te houden met de wensen (of eisen) van de ouders. De belangrijke beslissingen zoals schoolkeuze, godsdienstige overtuiging, haarsnit, medische ingrepen,... worden door de ouders genomen.

Een voorbeeld: een alleenstaande moeder met twee kleuters raakt in een depressie. Zij laat zich behandelen en krijgt te horen dat een opname onvermijdelijk is wil zij er over enkele maanden terug staan voor haar kinderen. En dat is wat zij wil, er zijn voor de kinderen. Zij overweegt om de tijd die zij nodig heeft om aan zichzelf te werken, haar kinderen in een pleeggezin onder te brengen. Zij blijft evenwel als moeder verantwoordelijk. De kinderen blijven zo mogelijk naar dezelfde school gaan, zij blijven contact houden met hun mama door bezoeken en telefoontjes.

Ontvlucht deze moeder haar opvoedingsbelofte door haar kinderen te plaatsen? Neen, zou ik zeggen, aangezien zij een oplossing zoekt om de dagelijkse zorg even uit te besteden, om die nadien beter terug op te nemen. Dat is verantwoordelijkheid nemen. Anderzijds is het wel zo dat deze kinderen enkele maanden in een ander gezin zullen opgroeien met misschien andere waarden en normen, andere gebruiken, en een andere opvoedingsvisie.

Een **gedwongen plaatsing** daarentegen is een dwingende maatregel die opgelegd wordt door de jeugdrechtbank. Ook als de ouders hiermee niet akkoord gaan, zal het kind naar het pleeggezin moeten. De ouders wordt de opvoederstaak ontnomen en een ander opvoedingsmilieu opgedrongen. Maar zelfs in deze situatie blijven de ouders hun ouderschap behouden, in zoverre zij niet ontzet worden uit de ouderlijke macht, wat enkel gebeurt als zij bepaalde strafbare feiten gepleegd hebben (bv. kindermoord, incest,...).

Een gedwongen maatregel is altijd ten laste van de maatschappij.

Ook hier is het de kunst en zeker ook de opdracht van de pleegzorgdienst om hun ouderschap gestalte te geven in deze pleegzorgsituatie. We zien dat dit zowel voor de kinderen als voor de ouders van cruciaal belang is.

Naast de verschillen tussen vrijwillige en gedwongen plaatsingen, bekijken we de diverse soorten plaatsingen, volgens een indeling gebruikt door Weterings.

We hebben in eerste instantie de **gezinsondersteunende plaatsing**. Dit houdt in dat een ander gezin (een pleeggezin) het eigen gezin ondersteunt waar nodig. Dit gebeurt vooral door regelmatig de kinderen op te vangen in periodes dat het voor het eigen gezin te zwaar is. De kinderen blijven bij hun ouders gedomicilieerd, de kinderbijslag komt de ouders toe,...De pleegouders krijgen wel een vergoeding voor de dagen dat de kinderen in hun gezin verblijven.

Redenen om op deze hulpverleningsvorm beroep te doen kunnen velerlei zijn bv. ziekte, mentale of fysieke beperking(en), of andere. Deze vorm van plaatsing zit op de wip tussen vrijwilligheid en gedwongenheid. Ouders kunnen om hulp vragen en dit als oplossing voorgeschoteld krijgen. Of een hulpverlenende instantie kan beslissen dat deze hulpvorm nodig is. Natuurlijk is het essentieel dat de ouders in deze periode voldoende begeleiding krijgen om te zien waarom deze hulp nodig is, en misschien ook blijft.

Een gezinsondersteunende plaatsing kan verschillende vormen aannemen, bv. om de veertien dagen een weekend en in vakantieperiodes steeds de helft van de tijd; iedere

zaterdag een ganse dag, of vele andere combinaties. Flexibiliteit en soepelheid zijn zeker kernbegrippen in deze opvangvorm. Hier is vooral belangrijk dat het steungezin kan aansluiten bij de vraag van de ouders.

De ouders behouden duidelijk zowel het ouderschap als de opvoedingsverantwoordelijkheid. Toch zien we dat dit niet evident is, concurrentie speelt zeker mee. Voor de ouders is er de grote bekommernis: wat als de kinderen het daar leuker gaan vinden dan bij ons? Het pleeggezin heeft vaak op materieel vlak meer te bieden wat voor ouders zeer moeilijk is. Ook het kijken naar opvoeding, bv. omgaan met straffen en belonen, gezonde voeding, hygiëne, woordgebruik,... kan aardig verschillen. Het is goed dat er een begeleidende dienst is om deze verschillen aan beide gezinnen duidelijk te maken en ze proberen te verzoenen.

Als er hetzij bij het kind, hetzij bij de ouders problemen zijn die het opgroeien in dit gezin tijdelijk bemoeilijken of onmogelijk maken kan het nodig zijn om een rustperiode in te lassen. Niet voor ieder probleem is er een onmiddellijke oplossing. In dat geval kan een **perspectiefzoekende pleegzorg** een uitweg bieden Dit is een tijdelijke uithuisplaatsing (doorgaans gedurende zes maanden) waarbij de pleegzorgperiode gebruikt wordt om de toekomstmogelijkheden van het gezin – kinderen en ouders - te verkennen en uit te klaren. In de meeste gevallen zijn dan ook diverse hulpverleners met de een of de andere, liefst met beide partijen aan het werk.

Situaties die tot een perspectiefzoekende pleegzorg aanleiding kunnen geven: een jongere is van huis weggelopen omdat hij niet kan aanvaarden dat er bij moeder een nieuwe partner komt inwonen; burens maken melding van verwaarlozing door overmatig alcoholgebruik van de ouders,... In deze situaties zal het CBJ een onderzoek instellen en, indien de veiligheid van de kinderen gevaar loopt, een pleeggezin of andere maatregel voorstellen. Bij voorkeur gebeurt dit op vrijwillige basis, dat maakt het makkelijker werkbaar. Maar voor ouders is dit hoe dan ook een pijnlijke maatregel. Zij krijgen duidelijk de boodschap dat er iets moet veranderen willen zij hun kinderen terug thuis krijgen.

De ouders blijven hun ouderschap behouden maar doen tijdelijk afstand van hun opvoedingsschap. Maar gezien de crisissituatie is het voor de ouders vaak moeilijk om toch betrokken te blijven. Bovendien worden zij gedwongen hun kinderen los te laten terwijl ze anderzijds wel hun verantwoordelijkheid moeten blijven opnemen. Hier ontstaan vaak lastige situaties omdat er zoveel onduidelijkheid heerst. Wie doet wat? Wat moet ik afstaan, wat mag ik nog zelf doen? Wie heeft het laatste woord? Hier neemt de hulpverlening een belangrijke plaats in en is het van cruciaal belang dat hun tussenkomst tegenover de ouders en tegenover de kinderen voldoende transparant is.

Een voorbeeld: Joren is een 15-jarig meisje, weggelopen van huis. De ouders hebben de politie ingeschakeld, die Joren na anderhalve dag heeft opgepakt. Het meisje geeft te kennen niet terug naar huis te willen omwille van de alcoholproblemen van de ouders. Zij moet zelf voor eten zorgen voor de rest van het gezin, als vader en moeder op café zijn. Hulpverlening wordt ingeschakeld maar eerst moet deze situatie onderzocht worden. Gezien de hardnekkigheid van Joren en de toch wel bedenkelijke thuissituatie wordt er voor Joren een tijdelijke oplossing gezocht in een crisisopvanggezin. Voor hoelang is niet duidelijk maar er wordt gemikt op een drietal maanden. Dat geeft de hulpverleners de tijd om zowel Joren als de gezinscontext grondig te bekijken. De meest voor de hand liggende piste is dat Joren na een time-out weer naar huis kan, dus blijven de ouders verantwoordelijk. Pas als zou blijken dat hier inderdaad drastische maatregelen nodig zijn, zullen de ouders een stap terug moeten zetten. Hier blijven we zitten met de vraag: hoe kijkt de hulpverlening, hoe kijkt de maatschappij naar dit gezin? En wat als de belangen van het kind strijdig zijn met die van de ouders?

Een derde vorm van pleegzorg is de **perspectiefbiedende pleegzorg**. Hier gaan we ervan uit dat een kind voor een langere tijd in een pleeggezin zal verblijven. We spreken van perspectiefbiedend als de pleegzorg langer dan een jaar duurt. De vraag is of dit ook met alle partijen wordt besproken. Of beter: in hoeverre is het voor de ouders, het kind en het pleeggezin duidelijk dat het wonen aldaar voor verschillende jaren zal zijn? Beslissingen van een CBJ zijn namelijk jaarlijks te herbekijken. Jeugdrechtbankbeslissingen zijn ten allen tijde omkeerbaar. Voor de hulpverlener zal het wellicht duidelijk zijn: hij zal een handelingsplan opgesteld hebben waaruit blijkt dat het kind de meeste kansen krijgt in het nieuwe gezin. De ouders daarentegen zullen zich in veel gevallen blijven verzetten tegen deze maatregel. Een goede communicatie vanaf het begin is essentieel. Waarom moet het kind bij ons weg? Wat moeten wij doen om het terug te krijgen? Kunnen wij dat? Wie gaat ons daarbij helpen? Ook als ouders fouten hebben gemaakt willen zij het recht op herstel, en willen zij als ouders erkend blijven.

Natuurlijk is bij de start van een pleegplaatsing niet altijd duidelijk hoe een en ander zal evolueren. Zowel van de kant van de ouders, van de pleegouders als van het kind kunnen er onverwachte omstandigheden optreden. Voor een dienst die een aanvraag binnenkrijgt voor een langdurige plaatsing is er voor de opstart veel werk aan de winkel. Opnieuw komt de pleegzorgdriehoek KIND – OUDERS – PLEEGOUDERS in het vizier. Er moet met de drie partijen gewerkt worden en rekening gehouden. Het hangt van vele factoren af in welke mate de ouders hun verantwoordelijkheid kunnen blijven opnemen voor dit kind dat in een ander gezin woont.

Er moet een uitvoerig kindonderzoek gebeuren, om zo goed mogelijk te weten wat de opvoedingsvraag van dit kind is, wat de mogelijkheden en beperkingen zijn en wat de perspectieven zijn. Daarnaast willen we ook met de ouders op weg gaan. Kunnen zij akkoord gaan met een pleegplaatsing? Wat zijn hun verwachtingen? In hoeverre is voor hen duidelijk waarom dit kind niet in hun eigen gezin kan opgroeien? Hoe zien zij hun ouderschap eens het kind in het pleeggezin woont? Van bij het begin proberen wij de ouders mee te hebben. Ook voor het kind is het belangrijk te weten dat de ouders de toestemming geven om ergens anders te wonen. Ook de mogelijke pleeggezinnen worden grondig bekeken. Wat zijn hun troeven? Zijn er overeenkomsten met de ouders? Kunnen zij dit kind geven wat het nodig zal hebben?

Die driehoek ouders – kinderen – pleegouders is fundamenteel voor een dienst. Een voorbeeld: Dirk en Cindy zijn al jaren een koppel. Zij wonen samen en werken allebei in een beschutte werkplaats. Als Cindy zwanger blijkt te zijn probeert de sociale dienst van de werkplaats hen te begeleiden. Dit is bijzonder moeilijk, Cindy neemt dit niet. Op het moment van de bevalling licht de werkplaats het ziekenhuis in en samen met de sociale dienst aldaar bekijken zij de situatie. Om een lang verhaal kort te maken, Elientje belandt na twee weken ziekenhuis in een centrum voor kinderverzorging en gezinsondersteuning (CKG) en mama Cindy krijgt de opdracht om daar dagelijks heen te gaan en er te leren haar kindje te verzorgen. Zij doet dit, maar toch blijkt dat een normale gezinssituatie hier niet mogelijk is. Papa Dirk gaat werken en runt het huishouden. Mama Cindy is mentaal zo zwak dat zij met moeite voor zichzelf kan zorgen. Een kindje hierbij zou gevaar lopen, besluit de jeugdrechtbank, en zij vraagt aan de sociale dienst van het CKG om op zoek te gaan naar een pleeggezin voor Elientje...

Elientje, intussen 8 jaar oud, woont nog steeds in datzelfde pleeggezin. Mama en papa komen wekelijks op bezoek en zien Eline graag. Zij is zelf ook matig mentaal gehandicapt en speelt samen met papa en mama met de barbies of kleurtjes. Zij hebben zeer vaak iets mee voor Eline, wat kousjes, een rugzakje, ... Samen met de pleegmoeder bekijken zij wat ze nodig heeft. Elientje is in het pleeggezin gedoopt; de pleegmoeder heeft via de consulente alle broers en zussen van Cindy uitgenodigd. Ze heeft haar eerste communie gedaan, en Cindy en Dirk waren erbij, de ganse dag. Zij gaan mee naar de opendeurdagen op school, ze vieren samen haar verjaardag. Alleen bij Cindy en Dirk gaan logeren kan nog niet. Samen met de Dienst Begeleid Wonen die de ouders opvolgt, wordt hieraan gewerkt. Hier loopt het

goed, omdat zowel de pleegzorgdienst als de pleegmoeder ervan overtuigd waren dat de ouders een plek verdienen in het leven van Eline.

Behalve de genoemde diversiteit is er nog meer onderscheid te maken tussen de soorten pleegzorg, met name wat betreft de **subsidiërende instanties**. Genoemd zijn: Kind en Gezin, het Ministerie van de Vlaamse gemeenschap (afdeling bijzondere jeugdbijstand) en het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap (VAPH). Het is bijna onbegonnen werk om hier uit de doeken te doen wie wat betaalt en welke combinatiemogelijkheden er zijn. Ik geef er enkele bij wijze van voorbeeld. Bij een vrijwillige plaatsing via Kind en Gezin hebben de ouders inspraak en betalen zij een deel van de kosten. De plaatsing kan voltijds zijn of deeltijds, naargelang de noden van het gezin. Bij jeugdrechtsbankplaatsingen spreken we over gedwongen maatregelen. Het Ministerie van Justitie betaalt. Meestal gaat het over voltijdse plaatsingen mits een bezoeksregeling. Het CBJ werkt op basis van vrijwilligheid, maar de ouders moeten niet opdraaien voor de plaatsingskosten.

Het spreekt voor zich dat ook deze factor gewicht heeft in de relatie tussen ouders en pleegouders. Weten dat de ouders van je kindje zo zwak zijn dat zij de opvoeding niet aankunnen is toch een heel ander uitgangspunt dan weten dat de ouders van je pleegkind het jarenlang hebben verwaarloosd. Dit speelt zeker mee in de plaats en de taken die ouders nog kunnen en mogen opnemen.

Daarnaast is er de voltijdse pleegzorg en de deeltijdse pleegzorg. Of een kind jaar in jaar uit bij je woont, of om de 14 dagen eens een weekend komt logeren is een heel verschil. Dat heeft zeker invloed op je engagement en het kunnen toelaten dat ook de eigen ouders een plek verdienen.

Een eerste stap naar erkenning van ouderschap van de (natuurlijke) ouder(s) is gezet door de bepalingen inzake kinderbijslag aan te passen. Sinds enkele jaren hebben ook ouders van geplaatste kinderen recht op een forfaitaire kindervergoeding die ongeveer vijftig euro bedraagt. De rest van de kinderbijslag gaat naar het gezin waar het kind opgevoed wordt. En dat is nog niet alles, het pleegkind wordt ook bij de pleegouders gedomicilieerd. Natuurlijk is dat belangrijk voor het kind en voor het pleeggezin, maar wat betekent het voor de ouders? Staan we daar wel voldoende bij stil? Het gebeurt bijvoorbeeld dat zij in dat geval niet langer recht hebben op een sociale woning met twee slaapkamers. Anderzijds wordt als voorwaarde tot terugplaatsing gesteld dat zij eerst een woning moeten hebben met twee slaapkamers... Zijn de eisen die gesteld worden aan ouders om hun kinderen terug thuis te krijgen, haalbaar of vertrekken we vanuit onze eigen waarden en normen?

Bij dit hele verhaal onthouden we vooral dat ouders altijd de eerste ouders blijven, ook al voeden zij hun kinderen niet zelf op.

Lieve Goethals

Maatschappelijk werkster
Gezinsbegeleidster Oikonde Antwerpen
Projectbegeleidster HIG

Literatuur: WETERINGS, T. (red) (1984), *Opgroeien in een pleeggezin*. Van Loghum Slaterus.